

Robert Musil

Aptallık Üzerine

Türkçesi: Ersan Üldes, Amy Spangler

Bayanlar ve Baylar,

Günümüzde aptallık üzerine konuşma yapmaya kalkışan biri, beraberinde bir dizi belaya bulaşma riskini de göze alır. Bu bir küstahlık olarak görülebilir, hatta çağımızın ilerlemesini aksatan bir girişim olarak da yorumlanabilir. Bir vakitler şöyle yazmıştım: “Aptallığı yetenek, ilerleme, umut ya da gelişmeden ayırt etmek bu kadar zor olmasaydı, zaten hiç kimse aptal olmak istemezdi.” Bunu yazdığımda yıl 1931’di ve o zamandan beri dünyanın hâlâ ve daha fazla ilerleme ve gelişme kaydetmediğini iddia etmeye kim cüret edebilir! İşte bu noktada göz ardı edilmesi mümkün olmayan bir soru, usul usul kendini gösterir: Aptallığı aptallık yapan *nedir*?

Ciddi bir yazar olarak, uzun süredir aptallık kavramıyla içli dışlı olduğum gerçeğini yok saymak istemem, hatta bazı zamanlar aptallıkla aramda dostane bir ilişkinin oluştuğunu dahi söyleyebilirim. Kaldı ki bir insan edebiyata gözlerini açar açmaz, tanımlanması çok zor bir dirençle karşı karşıya kalır; her şekilde girebilme yeteneğine sahipmiş gibi görünen bir direnç: Doğrulanması mümkün olmayacak uzaklıktaki dönemler üzerine odaklanmaya alışmış bir ede-

biyat profesörü, şimdiki zamanda hedefini ıskaladığı zaman ortalık karışır; o profesörün saygın şahsında görüleceği gibi ya kişiseldir bu ya da diğer bir ihtimalle, Tanrı'nın bizim için anlaşılması çok zor olan inayetiyle sesli film yaratıcılarına insanlık dilini bahşetmesinden bu yana, ticari hayat yüzünden eleştirel yargının değişmesi ve ticari yargıya dönüşmesi durumuna benzer şekilde, anlamsızca geneldir. Ben böylesi bir olguyu bir vakitler tarif etmiştim zaten ve şimdi onu tekrar etmeye veya ona bir şeyler eklemeye gerek görmüyorum (bugün her şeye sirayet eden mükemmellik eğilimini göz önünde bulundurunca, zaten bu, büyük ihtimalle imkânsız da olur); şu gerçeği kati bir sonuç olarak vurgulamak yetecektir: Bir halkın sanata eğiliminin olmaması durumu, sadece kötü zamanlarda ve kaba şekillerde kendini göstermez, aksine iyi dönemlerde ve çok farklı şekillerde de gözlenir; öyle ki baskı ve sansür denen şeylerle, fahri doktoralar, akademi üyelikleri ve ödül dağıtımları arasındaki fark, sadece derece kabilindedir.

Sanatsever olmakla övünen bir halkta, sanata ve ince zevklere karşı çok farklı şekillerde baş gösteren bu direncin, sanata dair aptallıktan baş-

ka bir şey olmadığı yönünde bir düşünceye sahip oldum her zaman; bu belki onun özel bir türüdür, özel bir sanat-aptallığı ve belki de bir tür duygu aptallığıdır; her halükârda, bizim estetik duyarlılık adını verdiğimiz şey, aynı zamanda kendini estetik aptallık olarak da dışa vurur, ki şu gün, bu yargımdan caymak için pek neden görmüyorum. Tamamıyla insan elinden çıkan bir şey olan sanatı deforme eden her şey elbette yalnızca aptallığa atfedilemez; ayrıca son yılların kazandırdığı deneyimin bize özellikle öğrettiği gibi, çeşitli karakter zayıflıkları da bu işte rol oynar. Fakat aptallık kavramının konuyla bir ilgisinin olmadığı, çünkü aptallığın duygularla değil mantıkla ilişkisinin olduğu, sanatınsa duygulara bağlı olduğu yönündeki itirazın burada yeri yoktur. Böyle bir itiraz hatalı olurdu. Estetik haz *duygu* ve *yargın*ın toplamıdır. Affınıza sığarak Kant'tan ödünç aldığım bu büyük formülasyona ek olarak, sadece Kant'ın sözünü ettiği *yargın*ın estetik yetisi ve beğeni *yargısı** kavramlarını değil, aynı zamanda bunun yol açtığı anti-nomileri de hatırlatmak isterim:

* Immanuel Kant, “yargının estetik yetisi” (*ästhetischen Urteilskraft*) ve “beğeni yargısı” (*Geschmacksurteil*) kavramlarını *Yargı Yetisinin Eleştirisi* (*Kritik der Urteilskraft*) adlı eserinde tartışır. (ç.n.)

Tez: Beğeni yargısı kavramlara dayandırılmaz, çünkü öyle olsaydı, bu tartışılabilir (teorik kanıtlar ışığında karar verilebilir) olurdu.

Antitez: Beğeni yargısı kavramlara dayandırılır, çünkü aksi takdirde üzerine tartışmak (fikir birliğine varmaya çalışmak) bile imkânsız olurdu.

O zaman şimdi şunu sormak isterim; benzer bir antinomi içeren benzer bir yargı, siyasetin ve hayatın genel karmaşasının temelinde de yatıyor olamaz mı? Ve de yargı ve aklın barındığı yerde, onların ablalarının ve kız kardeşlerinin, yani aptallığın çeşitli türlerinin de bulunması beklenemez mi? Onların önemini anlatmak için bu kadarı yeter. Rotterdamlı Erasmus, bugün bile önemi hiç eksilmeyen çarpıcı çalışması *Deliğe Övgü*'de şöyle yazmıştı; belli aptallıklar yapılmamış olsaydı, insan dünyaya bile gelmezdi!

* * *

Aptallığın üzerimizdeki onur kırıcı olduğu kadar Őiddet dolu da olan hâkimiyeti, pek çok insanın, tamamen güven duydukları birinin bu canavarı gerçek ismiyle adlandırmak niyetinde olduğunu anlar anlamaz sergilediği dostane ve fesat ŐaŐkınılıkta sezilir. Bunu yalnızca kendi üzerinde tecrübe etmekle kalmadım, ayrıca benden önce aptallık üzerine çalıŐmalar yapmıŐ kiŐileri araŐtırırken –gel gör ki onların çok azı benim için tanıdıktı, akıllı insanlar belli ki daha çok akıl üzerine yazmayı tercih ediyorlar–, aptallığın tarihsel bir geçerliliği olduğunu, akademisyen bir arkadaŐım bana 1866 yılında yayınlanmış bir bildirinin basılı halini gönderdiğinde keŐfettim. Yazarı, Hegel’in öğrencisi ve Halle Üniversitesinde profesör olan J. E. Erdmann’dı. Bildirinin baŐında, “Aptallık Üzerine” isimli bu konuŐmanın sadece duyurusunun bile kahkahalarla karŐılandığı belirtiliyordu. Bunun bir Hegelcinin bile baŐına gelebileceğine Őahit olduktan sonra, artık aptallık üzerine konuşma niyeti taŐıyanlara karşı insanların böylesi bir tavır içine girmesinin altında bazı özel sebeplerin yattığına ikna olmuş durumdayım; ayrıca Őiddetli ve son derece çeliŐkili psikolojik güçleri kıŐkırttıđımı düşündükçe, doğrusu epeyce tedirgin oluyorum.